

TRANSFER

RECEPTION STUDIES

I

TRANSFER
Reception Studies

“Transfer. Reception Studies” is a scientific journal. We publish papers on Reception Studies of Polish and German, Austrian, Swiss literatures, written in English, Polish and German

Redaktorki Naczelne (Editors-in-Chief):

Anna MAJKIEWICZ, Joanna ŁAWNIKOWSKA-KOPER

RADA NAUKOWA (Advisory Board):

Anna BABKA (Universität Wien, Wiedeń); Edward BIAŁEK (Uniwersytet Wrocławski, Wrocław); Lothar BLUHM (Universität Koblenz-Landau, Landau); Rolf FIEGUTH (Universität Freiburg, Szwajcaria); Elżbieta HURNIK (Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa); Waclaw OSADNIK (University of Alberta, Edmonton); Mirosław OSSOWSKI (Uniwersytet Gdański, Gdańsk); Wolfgang F. SCHWARZ (Universität Leipzig, Lipsk); Dorota SOŚNICKA (Uniwersytet Szczeciński, Szczecin); Grażyna B. SZEWCZYK (Uniwersytet Śląski, Katowice); Ewa TEODOROWICZ-HELLMAN (Stockholms Universitet, Sztokholm); Manfred WEINBERG (Univerzita Karlova, Praga); Anna WYPYCH-GAWROŃSKA (Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa)

RECENZENCI (Reviewers):

Agnieszka ADAMOWICZ-POŚPIECH (Uniwersytet Śląski, Katowice); Tamara BRZOSTOWSKA-TERESZKIEWICZ (IBL PAN, Warszawa); Peter CLAR (Universität Wien, Wiedeń); Sebastian DONAT (Leopold-Franzens-Universität Innsbruck); Małgorzata DUBROWSKA (Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin); Katarzyna DUDA (Uniwersytet Jagielloński, Kraków); Michael DÜRING (Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Kilonia); Joanna DRYNDA (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań); Joanna GODLEWICZ-ADAMIEC (Uniwersytet Warszawski, Warszawa); Andrea HORVÁTH (Debreceni Egyetem, Debreczyn); Ewa JAROSZ-SIENKIEWICZ (Uniwersytet Wrocławski, Wrocław); Eliza PIECIUL-KARMIŃSKA (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań)

Redaktorzy językowi (Language editors):

Elżbieta WRÓBEL – język polski (Polish language)
Susan Stacy JOHNSON, Anna WYLĘŻAŁEK – język angielski (English language)
Markus EBERHARTER – język niemiecki (German language)

Sekretarz redakcji (Assistant to the Editor-in Chief):

Katarzyna PIOTROWSKA

Adres redakcji:
TRANSFER. IFO AJD
ul. Zbierskiego 2/4, p. 408
42-200 Częstochowa
e-mail: transfer@ajd.czyst.pl
www.transfer.ajd.czyst.pl

Patronat:

**TOWARZYSTWO
POLSKO-NIEMIECKIE
W CZĘSTOCHOWIE**

AKADEMIA IM. JANA DŁUGOSZA W CZĘSTOCHOWIE

TRANSFER

RECEPTION STUDIES

I

*CYRKULACJA LITERATURY NIEMIECKOJĘZYCZNEJ
I POLSKIEJ W XXI WIEKU*

pod redakcją

JOANNY ŁAWNIKOWSKIEJ-KOPER, ANNY MAJKIEWICZ
I ANNY SZYNDLER

Częstochowa 2016

Redaktor naczelny wydawnictwa
Andrzej MISZCZAK

Korekta
Dariusz JAWORSKI

Redaktor techniczny
Piotr GOSPODAREK

Projekt okładki
Agnieszka TYRMAN

© Copyright by Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie
Częstochowa 2016

ISSN 2451-3334

Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego
Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie
42-200 Częstochowa, ul. Waszyngtona 4/8
tel. (34) 378-43-29, faks (34) 378-43-19
www.ajd.czyst.pl
e-mail: wydawnictwo@ajd.czyst.pl

SPIS TREŚCI

Od redaktorek	7
---------------------	---

1

Grażyna Barbara SZEWCZYK Literatura – kultura – dialog. Problemy i dylematy współczesnej komparatystyki literackiej	11
---	----

2

Gabriela JELITTO-PIECHULIK Recepcja twórczości Ricardy Huch w Polsce	31
Anna SZYNDLER Recepcja sztuki Rolfa Hochhutha <i>Namiestnik (Der Stellvertreter 1963)</i> w Polsce	51
Aneta JURZYSTA Milczenie werblisty, czyli Günter Grass w ocenie prasy niemieckiej i polskiej po śmierci	71
Agnieszka JEZIERSKA „Jest wredna. Kocham ją” – Jelinek według Witkowskiego. Między interpretacją a użyciem	91
Anna MAJKIEWICZ Powieściowa <i>historical fiction</i> Christopha Ransmayra w polskim obiegu krytycznoliterackim	115
Joanna ŁAWNIKOWSKA-KOPER Recepcja twórczości Ericha Hackla w krajach niemieckojęzycznych i w Polsce	131

3

Rafał POKRYWKA Polska recepcja niemieckojęzycznej powieści o miłości XXI wieku	155
Katarzyna PIOTROWSKA Odczytywanie powieści <i>Południca</i> Julii Franck i <i>Słownik</i> Jenny Erpenbeck z perspektywy polskiej	175

Jolanta PACYNIAK	
Recepcja twórczości Jenny Erpenbeck w Polsce i w krajach niemieckojęzycznych	191
<hr/> 4 <hr/>	
Grzegorz KOWAL	
Niemiecka recepcja Janusza Korczaka	209
Bożena BADURA	
Deutschland im Rausch von <i>Morphin</i> von Szczepan Twardoch. Wie deutsch kann ein polnischer Roman sein?	235
<hr/> 5 <hr/>	
Karolina MATUSZEWSKA	
„Wyjść z cienia, wydostać się z szafy i piwnicy” – międzynarodowy program literacko-tłumaczeniowy <i>TransStar Europa</i> i jego wpływ na recepcję literatury niemieckojęzycznej XX i XXI wieku w Polsce	255
Noty o autorach	273

Od redaktorek

Szanowne Czytelniczki, Szanowni Czytelnicy!

Oddajemy do Państwa rąk pierwszy numer czasopisma naukowego „Transfer. Reception Studies”, na którego łamach planujemy prezentować wyniki interdyscyplinarnych badań poświęconych historycznej i geograficznej cyrkulacji literatury polskiej (również *cultural texts*) w krajach niemieckojęzycznych oraz niemieckiej, austriackiej i szwajcarskiej w Polsce i w pozostałych krajach niemieckiego obszaru językowego. W obrębie naszych zainteresowań znajdują się procesy recepcyjne literatury polskiej i niemieckojęzycznej w kolejnych przestrzeniach: obieg akademicki, krytycznoliteracki, czytelniczy, artystyczny/literacki, translatorski, (inter)medialny. Proponujemy, aby nasze pismo stało się forum także dla badaczy łączących *reception studies* z *audience & communication studies*, *book science*, *translation studies*, *media studies*. Nie wykluczamy też problematyki recepcji literatur niemieckojęzycznych oraz literatury polskiej w innych krajach świata. Mamy nadzieję, że tym samym odżyją w Polsce prowadzone w znikomym zakresie badania nad recepcją w obrębie polonistyczno-germanistycznych badań komparatystycznych.

Pierwszy numer czasopisma otwiera szkic Grażyny Barbary Szewczyk. Badaczka, poczynając od propozycji terminologicznych Henry’ego H.H. Remaka, Renégo Welleka, Jean-Marie Carrégo, François Josta, a kończąc na komparatystyce kulturowej w ujęciu Susan Bassnett, Gayatri Chakravorty Spivak, Homiego Bhabhy oraz polskich badaczy – Tadeusza Sławka, Andrzeja Hejmeja, Tomasza Bilczewskiego, wnikliwie prezentuje kolejne sposoby definiowania, zakres i metody badań komparatystyki literackiej oraz zmierza do określenia przedmiotu badań komparatystyki (literackiej) w XXI wieku.

Część druga poświęcona jest twórczości pisarzy debiutujących przed 1989 rokiem. Gabriela Jelitto-Piechulik bada recepcję nadal mało znanej w Polsce niemieckiej pisarki Ricardy Huch w obiegu akademickim i popularyzatorskim oraz przedstawia dostępność jej utworów w polskim przekładzie. Badaczka słusznie nie pomija działań popularyzatorskich (studencki projekt na opolskiej germanistyce) oraz zastanawia się nad oddziaływaniem twórczości pisarki na kulturę polską poprzez Literacką Nagrodę jej imienia przyznawaną przez miasto Darmstadt, którą wyróżniona została w 2008 roku Hanna Krall. W kolejnym artykule Anna Szyndler przedstawia dwie różne wykładnie warszawskiej inscenizacji *Namiestnika*, szczegółowo

opisuje próby wykorzystania sztuki przez władzę ludową w walce z Kościołem i dogłębnie wyjaśnia sterowanie procesem recepcji prowadzącym do wypaczenia idei dramatu. Natomiast Aneta Jurzysta dokonuje cennego porównania artykułów w prasie niemieckiej i polskiej poświęconych Günterowi Grassowi *posthume* i trafnie diagnozuje odmienne sposoby kreowania jego wizerunku w niemieckiej i polskiej przestrzeni medialnej. Trzy kolejne artykuły odnoszą się do pisarzy austriackich. Agnieszka Jezierska poświęca swą uwagę szczególnej formie recepcji pisarstwa austriackiej noblistki Elfriede Jelinek i wnikliwie śledzi mechanizmy transferu wizerunku noblistki na twórczość i proces autokreacji Michała Witkowskiego. Anna Majkiewicz analizuje obecność Christopha Ransmayra w polskim obiegu krytycznoliterackim na przykładzie dwóch powieści *Ostatni świat* i *Morbus Kitahara*. Następnie Joanna Ławnikowska-Koper bada recepcję pisarstwa Ericha Hackla, autora docenianego i obecnego w dyskursie historycznoliterackim w krajach niemieckojęzycznych, a nadal słabo znanego w Polsce, choć dostrzeganego przez krytyków literackich.

W części trzeciej omówione zostały losy recepcyjne literatury ostatnich dwóch dekad. Rafał Pokrywka poświęca swoją uwagę najnowszej powieści o miłości wykraczającej w obszarze języka niemieckiego poza gatunek przynależny do kultury masowej, a w polisystemie kultury polskiej ulegającej trywializacji bądź przewartościowaniu, wreszcie pozostającej w recepcyjnej próżni, w przestrzeni między kulturą wysoką i masową. Katarzyna Piotrowska rekonstruuje „polskie” sposoby czytania powieści *Południca* Julii Franck i *Słownik* Jenny Erpenbeck. Inną perspektywę oglądu przyjmuje Jolanta Pacyniak, która porównując recepcję twórczości Jenny Erpenbeck w krajach niemieckojęzycznych i w Polsce, trafnie diagnozuje specyfikę cyrkulacji przestrzeni literackiej w innej kulturze.

Część czwarta poświęcona jest odbiorowi literatury polskiej za Odrą. Grzegorz Kowal gruntownie bada meandry recepcji Janusza Korczaka, zwracając przy tym uwagę na proces umitycznienia pisarza-pedagoga, jaki dokonał się w Polsce oraz w Niemczech. Bożena Badura wnikliwie opisuje fenomen sukcesu powieści *Morfina* i ostatecznej konsekracji polskiego pisarza Szczepana Twardocha w Niemczech.

Tom zamyka tekst Karoliny Matuszewskiej prezentującej wpływ na recepcję literatury niemieckojęzycznej w Polsce dwóch cennych inicjatyw: międzynarodowego programu literacko-tłumaczeniowego *TransStar Europa* oraz projektu *Tłumaczeniowa Kostka Rubika – sześć odstępów europejskiej literatury i jej przekładu*.

Redaktorki i Rada Naukowa periodyku „Transfer. Reception Studies” życzą Państwu przyjemnej i – mamy nadzieję – inspirującej lektury.

Redaktorki

Noty o autorach

Bożena Badura – dr nauk hum., ukończyła germanistykę na Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie i na Uniwersytecie w Rzeszowie. W roku 2013 uzyskała tytuł doktora na Uniwersytecie w Mannheim. Aktualnie jest pracownikiem Instytutu Literatury Niemieckiej Uniwersytetu Duisburg-Essen. Ponadto przygotowuje zagranicznych kandydatów na studia w Niemczech do egzaminu DSH. Wybór publikacji: *Normalisierter Wahnsinn? Aspekte des Wahnsinns im Roman des frühen 19. Jahrhunderts*, Psychosozial-Verlag, Gießen 2015; *Superbia. Hochmut und Stolz in Kultur und Literatur*, Hg. A.B. Badura, T.F. Kreuzer, Psychosozial-Verlag, Gießen 2014 (w tomie artykuł *Der Duft der postmodernen Gesellschaft. Hochmut und Narzissmus in Patrick Süskinds Roman „Das Parfum“*, s. 113–141).

Gabriela Jelitto-Piechulik – dr nauk hum., adiunkt w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Opolskiego; problematyka badawcza: literatura niemieckojęzyczna XIX, XX i XXI wieku, pojęcie przestrzeni literackiej, związki literatury z historią, problematyka migracji w literaturze; publikacje dotyczące twórczości Ricardy Huch, Novalisa, J.v. Eichendorffa, Fryderyka Schillera, Theodora Opitza, Hansa Lipińskiego-Gottersdorfa, Jürga Amanna. Pod jej redakcją ukazały się następujące tomy: *Germanistische Werkstatt 5. Gegenwärtige Forschungsrichtungen in den sprach-, literatur- und kulturwissenschaftlichen Diskursen von Nachwuchswissenschaftlern*, współredakcja z F. Księżyk, Opole 2013; *Grenzüberquerungen und Migrationsbewegungen. Fremdheits- und Integrationserfahrungen in der österreichischen, deutschen, schweizerischen und polnischen Literatur und Lebenswelt*, współredakcja z M. Jokieli, M. Wójcik-Bednarz, Wien 2015.

Agnieszka Jezierska – dr nauk hum., absolwentka polonistyki i germanistyki na Uniwersytecie Warszawskim, obecnie adiunkt w Zakładzie Literatury Niemieckiego Obszaru Językowego w Instytucie Germanistyki UW, zainteresowania badawcze: twórczość Elfriede Jelinek i jej recepcja w Polsce, obraz złego macierzyństwa w literaturze polskiej i niemieckojęzycznej, a także polsko-niemiecki transfer kulturowy. Wraz z Bożeną Chołuj wydała *O kobietach po niemiecku*, Warszawa 2012, z Moniką Szczepaniak współredagowała zbiór Elfriede Jelinek *Moja sztuka protestu. Eseje i przemówienia*, Warszawa 2012, należy do redakcji rocznika „OderÜbersetzen”.

Aneta Jurzysta – dr nauk hum., absolwentka filologii germańskiej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie oraz studiów podyplomowych na Reńskim Uniwersytecie im. Fryderyka Wilhelma w Bonn. Kilkukrotna stypendystka Niemieckiej Służby Wymiany Akademickiej (DAAD), inicjatorka i koordynatorka kilku projektów polsko-niemieckich. W roku 2010 uzyskała stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa (filologia germańska). Od roku 2002 zatrudniona w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Rzeszowskiego (Zakład Literaturoznawstwa i Kulturoznawstwa Krajów Niemieckojęzycznych). Zainteresowania naukowe: literatura niemieckojęzyczna końca XX i początku XXI wieku, analiza obrazu kobiety oraz relacji płci w literaturze niemieckojęzycznej różnych epok.

Grzegorz Kowal – dr hab., adiunkt w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego i wykładowca w Wyższej Szkole Lingwistycznej w Częstochowie. Jego naukowy dorobek obejmuje szereg publikacji poświęconych filozofii Friedricha Nietzschego. Pozostałe zainteresowania badawcze oscylują wokół szeroko rozumianych związków literaturoznawstwa z innymi dyscyplinami i obszarami wiedzy, m.in. wokół socjologii literatury, hermeneutyki, literackiej socjalizacji, filmowych adaptacji tekstów literackich. Autor dwóch książek: *Friedrich Nietzsche w publicystyce i literaturze polskiej lat 1919–1939* (2005), *Anatomia kulturowej legendy. Niżyński – Gründgens – Dönhoff – Piłsudski* (2014).

Joanna Ławnikowska-Koper – dr nauk hum., adiunkt w Instytucie Filologii Obcych Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie; literaturoznawczyni; obszary badawcze: najnowsza literatura austriacka, *gender studies*, antropologia literatury, recepcja literatury niemieckojęzycznej w Polsce. Autorka artykułów na temat twórczości Gabriele Wohmann, Christy Wolf, Ingeborg Bachmann, Barbary Frischmuth, Marlene Streeruwitz, Anny Mitgutsch, Arno Geigera. Pod jej redakcją ukazały się ostatnio tomy: *Antropologia kultury mieszczańskiej*, współredakcja z Lucyną Rożek, Częstochowa 2016; *Współczesna recepcja literatury niemieckojęzycznej XX i XXI wieku*, „Studia Neofilologiczne”, t. 11, współredakcja z A. Majkiewicz i A. Szyndler, Częstochowa 2015; *Christa Wolfs Oeuvre. Rückblick, Einblick, Ausblick*, Częstochowa 2013; *Literarische Koordinaten der Zeiterfahrung*, współredakcja z Jackiem Rzeszutnikiem, Wrocław – Dresden, Częstochowa 2008.

Anna Majkiewicz – dr hab., prof. AJD, pracownik naukowy w Instytucie Filologii Obcych Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie; literaturoznawczyni, translatolożka; obszary badawcze: najnowsza literatura niemieckojęzyczna, procesy recepcyjne w kontekście komparatystyki kulturowej, teoria

i praktyka przekładu literackiego i użytkowego. Autorka czterech monografii: „*Właściwie jestem nieprzetłumaczalna...*” *O prozie Elfriede Jelinek w polskim przekładzie*, Katowice 2016; *Styl, kontekst kulturowy, gender*, Katowice 2011; *Intertekstualność – implikacje dla teorii przekładu. Wczesna proza Elfriede Jelinek*, Warszawa 2008; *Proza Güntera Grassa – interpretacja a przekład*, Katowice 2002. Pod jej redakcją ukazały się ostatnio tomy: *Współczesna recepcja literatury niemieckojęzycznej XX i XXI wieku*, „*Studia Neofilologiczne*”, t. 11, współredakcja z J. Ławnikowską-Koper i A. Szyndler, Częstochowa 2015; *Germanistik in vielen Kulturen. Studien und Reflexionen*, współredakcja z K. Dahlmannsem, Częstochowa 2012.

Karolina Matuszewska – absolwentka filologii germańskiej w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Szczecińskiego. Uzyskała stopień magistra w 2012 r. na podstawie pracy *Urs Widmers Familien-Trilogie „Der Geliebte der Mutter”, „Das Buch des Vaters” und „Ein Leben als Zwerg”* napisanej pod kierunkiem dr hab. Doroty Sośnickiej, prof. US. Od 2012 r. doktorantka kierunku literaturoznawstwo na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego. Zainteresowania badawcze: twórczość Ursy Widmera, sposób przedstawienia Bliskiego Wschodu i problematyka płci w twórczości Paula Scheerbarta, translatologia.

Jolanta Pacyniak – dr nauk hum., adiunkt w Zakładzie Literaturoznawstwa Germańskiego Instytutu Germanistyki i Lingwistyki Stosowanej UMCS w Lublinie. Rozprawa doktorska o twórczości Karla Emila Franzosa. Publikacje dotyczące twórczości Uwe Timma, Olgi Tokarczuk oraz problematyki granicy w literaturze polskiej i niemieckiej.

Katarzyna Piotrowska – doktorantka Stacjonarnych Studiów Doktoranckich Wydziału Filologiczno-Historycznego AJD; obszary badawcze: literaturoznawstwo porównawcze, nauczanie języka polskiego jako obcego. Ostatnie publikacje: *Pisarka w ukryciu. Uwagi do recepcji twórczości Ingeborg Bachmann w Polsce*, „*Studia Neofilologiczne*”, t. 11: *Współczesna recepcja literatury niemieckojęzycznej XX i XXI wieku*, red. J. Ławnikowska-Koper, A. Majkiewicz, A. Szyndler, Częstochowa 2015; „*Nie tak łatwo o świat z czekolady*” – *egzystencjalizm i przestrzeń zamknięcia w wierszach Pauliny Surmy*, [w:] *Krytycznie o poezji*, red. J. Cieślak i A. Złota, Częstochowa 2014; *Wizerunek kobiecego ciała na przestrzeni epok*, [w:] *Ciało człowieka w refleksji humanistycznej*, red. M. Żmudzka-Brodnicka, M. Brodnicki, Gdańsk 2013. Przygotowywana rozprawa doktorska dotyczy literatury autorek młodego pokolenia w Polsce i w Niemczech w ujęciu komparatystyki kulturowej.

Rafał Pokrywka – dr nauk hum., adiunkt w Katedrze Germanistyki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Autor pracy doktorskiej o polskim i niemieckojęzycznym autobiografizmie, publikował m.in. w „Pamiętniku Literackim”, „Frazie” i „Twórczości”. Problematyka badawcza: współczesna powieść polska i niemiecka, konwencje wartościowania literatury, przemiany genologii.

Grażyna Barbara Szewczyk – germanistka, skandynawistka i polonistka, literaturoznawczyni, prof. zw. w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, kieruje Zakładem Teorii Literatury i Komparatystyki. Członkini Polskiej Akademii Nauk. Obszary badawcze: literatura niemiecka i skandynawska w ujęciu komparatystycznym, *gender studies*, przekład literacki, piśmiennictwo na Górnym Śląsku. Wybrane publikacje: *Selma Lagerlöf. Szwedzka laureatka Nagrody Nobla*, Katowice 1993; *Niepokorna Hrabina. Literacka kariera Valeski von Bethusy-Huc*, Katowice 1999; *Archetypen der Weiblichkeit im multikulturellen Vergleich: Studien zur deutschsprachigen, polnischen, russischen und schwedischen Literatur*, (wspólnie z M. Czarnecką i Ch. Ebert), Wrocław – Dresden 2006; *Der weibliche Blick auf den Orient. Reisebeschreibungen europäischer Frauen im Vergleich* (wspólnie z M. Czarnecką i Ch. Ebert), Bern 2011.

Anna Szyndler – dr hab., prof. AJD, pracownik naukowy Instytutu Filologii Obcych Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Prowadzi badania z zakresu: literatura niemiecka w Trzeciej Rzeszy, literatura chrześcijańska, „Migrantenliteratur” i jej recepcja w Polsce. Jest autorką monografii *Zwischen Glauben und Politik. Christliche Literatur im Dritten Reich als Widerstandsliteratur – Versuch einer literaturtheologischen Deutung* (Częstochowa 2011) oraz prac zbiorowych i artykułów naukowych.